

FŐISPÁN VAGY MEGYEI FŐNÖK?

ADALÉK

A KÖZIGAZGATÁSI REFORMHOZ.

IRTA

GRÓF ZAY ALBERT,

ORSZ. KÉPVISELŐ.

Ára 50 krajczár.

BUDAPEST, 1890.

LÉGRÁDY TESTVEREK.

I.

Iránytadó köreinkben nem mai keletű törekvés, hogy elejtve a régi főispáni intézményt, főispánjainkból olyan modern «préfet», vagy alkotmányunkhoz idomított «Komitatsvorstand»-féle alakíttassék. Közel az indokolás, mikép ez a korszerű közigazgatás követelménye, s a közönség az érintett körök amaz állítását is hajlandó elhinni, hogy a szándékolt metamorphosis a parlamentáris kormányforma mellőzhetlen posztulátuma.

A mi a közigazgatás követelményeit illeti, ehhez csak mellesleg kívánunk hozzászólni. Mi a reformálandó főispáni hivatalt mindenekelőtt abban a komplikációban akarjuk fejtegetéseink tárgyává tenni, mely az által támad, hogy egy avitikus intézményt el nem dekretálható hagyományaival, a történelmileg keletkezett viszonyokból kiragadva, új intézménybe, a parlamentarizmusba igyekszünk beleilleszteni. Minket az átalakítandó hivatal leginkább annyiban érdekel, a mennyiben ez újítással bizonyos elmélet és annak gyakorlati kivitele közt, elkerülhetlen konfliktust látunk keletkezni.

A parlamentáris kormányok főbb közegei jönnek s mennek, a hogy a kormányok, illetőleg a pártok uralma változik. Azt mondják nekünk, így történik az a parlamentarizmus klasszikus hazájában, ennél fogva a «Kincsem»-ek szülőföldjén sem lehet az máskép.

Hogy azonban mi joggal lehessen angol uzusra hivatkozni, midőn a főispáni hivatal állását az egymást fölvaltó pártkormányokkal szemben preczizi-

rozni akarjuk, nem vagyunk képesek megérteni. Tudtommal nincs a háromkirályságban hivatal, mely csak távolról is a «Komitatsvorstand»-ra emlékeztetne s ottani uzus szerint a visszalépő kormányt követni lenne köteles.

Talán az illetők a «lord-lieutenant»-ra vagy a «sheriff»-re gondolnak?

De ha hivatkozásuk helyes is lenne, — nézetem szerint a parlamentarizmus, a mennyiben telivér, azaz ha alatta az eredeti formát menten minden keresztezéstől értjük, nincs oly nemzetközi hivatásra kontemplálva, mint azt velünk elhíttetni akarják. Eltekintve az alapeszmétől, részemről az eredeti mintát csak helyi értékű specialitásnak vagyok kénytelen tekinteni. Hiszen maga a honi talaj, magából a honi anyag természetéből szervesileg fejlődött összes viszonyok, — talán az ottani köd és a spleen is hozzájárultak, — annyira rányomták sajátos jellegüket arra az intézményre, melyet most az antropomorph ember utódja öröklött hajlamai folytán minden részletében lemásolni készül, hogy ott az alkotmányok valóságos különlegessége keletkezett. Hiszen olyan az a szigetországi minta, mintha plasztikus anyagjára a honi történelem minden kiemelkedő mozzanata egyenkint reáfekszik vala, hogy ott képmását megörökítse. Terjedelmes régiségtárt látunk ama tágas építményben a nemzeti kegyelet által megőrizve; benne régi erkölcsök maradványai, feudális foszlányok, mindenféle lim-lom van az utókor épülésére fenntartva. Csak oda kell fordulnunk, hogy szinte szemeinkbe villogjanak az egykori parlamenti hadsereg fegyverei, hogy szinte fülünkbe kongjanak a nagy puritán léptei.

Egymást ellenőrző párturalmon épült az angol parlamentarizmus; ezen az alapon és hagyományai nyomán fejlődött az intézmény fokról fokra, a tudomány, a művészet, sőt mondhatjuk az erények magaslatáig.

A népek széthordták ugyan az idegen növényt az egész világba; de miután hagyományt, szerves fejlődést ép oly kevéssé lehet importálni, mint az erények magaslatát, — az idegen növény diszlik, pompázik világszerte, hanem azért — az emberek mondjanak, a mit akarnak — érett, hasznos gyümölcsöt eddigelé csupán ott termett, a honnét exportáltuk.

Ha tehát parlamentáris építményünket csupán a modern áramlat kedvéért akarjuk kiegészíteni, — Isten nevében, majmoljunk derüre-borura; ha ellenben hasznos gyümölcsöt is akarunk utána termelni, akkor ne sajnáljuk az angol praxist is lemásolni; építsünk tulajdon hagyományaink nyomán, hazai anyagból, hazai stylben, s a mi földolog, építsünk szervesen. Sejt sejtire, — ez az organikus világ fejlődési törvénye. A ki mást állít, az hazudik; a ki másképp cselekszik, az nem rendes, hanem forradalmi módon vél építhetni.

A természetre hivatkozva szeretünk példázni. A természetben pedig nincs ugrás, nincs alkotó, nincs teremtő forradalom. A forradalom nem törvénytelen valami, mint azt némelyek hiszik; de a forradalomnak nincs képző, nincs építő hivatása, mint azt mások vitatják. Mint a folyó nekizúdulva elsöpri a medrében föltorlaszkodott akadályt, hogy aztán ismét csöndesen követhesse csepp a cseppet: úgy a forradalomnak sincs más föladata, mint a rendes haladás medrében fölszaporodott törmelék, vagy az ott rothadásnak indult halmazokat, midőn arra a rendes eszközök már képtelenek, rendkívüliekkel eltávolítani. A bevégzett munka után a kivételes törvény missziója megszűnt, s a természet építményein a rendes törvény az utolsó lerakott kőnél ismét megkezdí a félbeszakított munkát.

Nem azért sikerült az angol forradalom — ha úgy tetszik a mienk is — mert alkotott, hanem azért, mert nem alkotott, csak fejlesztett s a rendes

haladás akadályainak elhárítására szorítkozott. S azért sikerült az angol forradalom különösen, mert még idegen főveget sem tett fejére, sem frigiai sapkát, sem kalabriai kalapot, hanem megtartotta a hagyományos parókát is, hogy azt később a maga rendjén átadja a molyoknak, mint azt az enyészet törvénye a parókákra nézve parancsolja.

Alig kell hát mondanom, sehol a világon sem képezik inkább a hagyományok a kegyelet tárgyát, mint ott, a honnét másolni indultunk; s ha a hagyományok befolyását az intézményekre tanulmányozni akarnók, épp oda, a parlamentarizmus szülőföldjére kellene mennünk. Ott azt tapasztalnók, hogy a hagyományok immár az elvek korrektívumát is képezhetik; mi Anglia mintaszerű pártviszonyaiban oly pregnans kifejezést nyer. Ott az elvek ellentétei a hosszas gyakorlat folytán eltompultak, s most hagyományokká simulva, hathatósabban szolgálják a res publica érdekeit, mint bármikor a mereven fönttartott elvek.

Szemközt állanak ott a régi történelmi pártok, mint hajdan. Itt torry, ott wigh. Azonban ismert dolog, nem egyszer tapasztaltuk, hogy a mit a szabadelvűeknek létesíteni nem sikerült, azt létesítették a konzervatívek; viszont nem egyszer láttuk ugyanazt a wighek által konzerváltatni, mit a torryk szabadelvű irányban reformálni törekedtek.

De még egy földolgot is felejtene a másolók. Nem rendelkezünk itt a kontinensen sehol avval a hatalmas konzervatív tőkével sem, mely az angolok intézményeiben, angol szellemben, angol világnézetben s a nagy érdekek ellensúlyozásában van letéve. Már foggyatékán lévő csekély tőkénket sem tudjuk takarékosan kezelni; kamataiból nem tudunk meg-

élni és magát a társadalmat fenntartó tőkét fogyasztjuk. Azon államban pedig, hol nincsenek erős konzervatív tényezők, hol nincsenek önálló, hatalmas polgárok, hol a nemzeti közérdek mellett a polgároknak nincsenek nagy közös érdekeik s ezek helyén a magánérdek tolakodik előtérbe: ott a szabadság más kormányforma alatt még mindig érvényesülhet, de ott parlamentarizmus, valódi angol parlamentarizmus, nézetem szerint, nem lesz soha.

A kontinentális világjavítók rég nekirontanak az egész intézménynek, hanem úgy vannak vele, akár a dogmatikus hittel; érzik, hogy a honnét kivesszik, betöltetlen lyuk marad. Hanem azért még nem hajlandók sem itt, sem ott, a dogmák hosszú sorát egy új csálhatatlansággal is szaporítani. Egyelőre várják a Messiást, kinek talán sikerül, ha nem is kibékíteni a divó parlamenti morált, e pogányszülöttet, az egyszerű polgári morállal, de legalább köztük oly modus vivendit megállapítani, mely a gyöngye idegzetüeket is megnyugtassza.

Nincsenek világjavító bogaraink, hanem azért mi sem vagyunk hajlandók csak amúgy könnyedén valamit elfogadni, mert az valahol a tengeren túl az ottani intézmények kiegészítő részét képezi. Meggyőződéseim ez irányban abban kulminál, mikép legjobb intézményeink mindörökké azok lesznek, melyeknek java része honi eredetű, honi talajon termett; szilárd alapokra fektetett parlamentarizmusunk tehát az esetben lesz, ha róla, mint az imént az angolról, mint magyar speczialitásról szólhatunk. Azt hiszem, hogy akkor aztán itt a négy folyó közt, a mi félvér intézményünkkel annak a másikkal, a telivérnek, még egy lóhossznyi előnyt is adhatunk.

Ha valaki az angol konzervativizmus csökönységéről, az angolok makacs ragaszkodásáról régi intézményeikhez hallana, anélkül, hogy alkalma volna az általuk elért eredményekkel megismerkedni, az az illető az angol nemzetben valami elmaradt, elcsenevészett népet gyaníthatna.

Pedig hát az ő birodalmukban látható az állandó világtárlat, hol a civilizáció és kultúra vívmányai öt világrészben tétetnek ki közszemlére. Ott a kánálison túl van a politikai intézmények nemzetközi tőzsdéje, hol azok értékét más nemzetek használatára szokták meghatározni.

Alig hihető és mégis való. Egész a harminczas évekig, oly jelentékeny városok, mint Birmingham, Manchester, Leeds, Sheffield stb. a parlamentben nem voltak képviselve; míg az úgynevezett «rotten-boorgs»-ok, helyek Ruszthoz vagy Korponához hasonlíthatók, oda egyenkint képviselőket küldöttek. Ugyanakkor magának Londonnak egyes részei — Finsburg, Marylebone, Lambeth, Tower-Hamlet — nélkülözték a képviseltetést. Künn az országban a választási jog úgy vala elosztva, mikép azt némely helyen a helyhatósági tanács, másutt az egész terület, s néhol végre az egész lakosság gyakorolta. És mégis egy század elkeseredett küzdelme kellett ahhoz, hogy ezen anomáliák törvényes uton megszüntessenek.

Lám, eme a sors által kegyelt, szerencsével elárasztott ország még abban a kedvezményben is részesül, hogy ott a megrögzött elfogultság s a politikai hülyék is nagy nemzeti missziót teljesítenek.

Biztosra vehetjük, ha Anglia főispáni intézményünkhöz vagy éppen megyeinkhez hasonlóval bir, nincs ott számbavehető politikus, ki azoknak eltörlését merné indítványozni; sőt azoknak minden korszerű módosítása fölött

oly harcz támad, mintha Old England talaján Lancaster és York véres tusáinak szelleme kísértene.

Ellenben mily ellenkező tapasztalatokhoz jutunk, ha a kanális másik oldalán, Franciaországban keresünk tárgyunkhoz anyagot.

Hasztalan kutatunk, nem lelünk ott pietást a hagyományok iránt; hiába keresünk a nép zöménél ragaszkodást régi nemzeti intézményeihez. A gallok utódjainál nem a szervesen, cél tudatosan, biztosan haladó építkezési rendszer az, mi fogékony képzeletüket kaptiválja. Csak a szabadon teremtető genie imponál nekik.

Ellenben mesterek a rombolásban. Rövid néhány nap alatt halomra döntik mindazt, a mit századok építettek, s mellesleg még időt találnak Istenbe és kalendáriumba is belekapni.

A «grande nation» minden alap nélküli építmény helyén, új alap nélkülit emelvén, ne csodálkozzunk, hogy a szabad építkezésre vállalkozott forradalom maig sincs befejezve. Miután pedig nincs is arra kilátás, hogy egy rohamosan haladni akaró nép rég elhagyott alapokra visszatérve, az összefüggő szerves haladás fonalát ott ismét fölvegye, a hol elejtette, — fölfogásom szerint, a nagy forradalom nem is lesz befejezhető soha.

Nem lehet feladatomban itt a francia forradalom eszméinek kritikájával foglalkozni. Csak egyet akarok megjegyezni. Mindaz, mi e sokak által magasztalt mozgalom után életrevaló eszmékben megmaradt, már rég előtte kodifikálva volt keresztény törvénykönyvünkben. A mit az eszmék forradalmi önállóan, szabadon maga kontemplált, az ellenben oly misztikus nagy semmi, mintha a középkor egyik kolostorának sötét falai közt szülemlik vala. Hiszen az ő szabadsága oly reális valami, mint a transsubstantiatio; az ő specziális egyenlősége pedig a legotrombább humbug, mit emberi elme valaha kigondolt.

Mint mondtam, nem foglalkozhatunk a francia forradalom eszméjével, itt csupán a teremtő lángész rendszertelenségének következményein akarunk tapasztalatokat gyűjteni.

Mi volt, ki volt hát az az elsősülött, ki azt a nagy örökséget átvette?

Vala pedig az a majoreszko egy hódító imperátor.

Az a nemzet, mely az imént az emberi jogokat, a testvériséget proklamálta, eszeveszett lelkesedéssel követi a zsarnokot vérrel áztatott diadalutján. Az a nép, mely ma istenesíti a népeket legigázó Caesart, holnap ledönti szobrát s azt ordítja a világba: Chicago mészárszékei mellett Pantheont az efféle heroszoknak. Egy elveszett csata s az óriási hatalom összeomlik.

Következett erre a restauráció. Főispánkodott egy XVIII-adik Lajos, egy X-dik Károly, s korteskedtek a Polignac-ok. Vesztett csatára sem vala szükség; kis három napos forgószél úgy elfűtta az egész kongregációt, hogy hült helyét sem lelték.

Következett rövid dárídó. A polgári királyság tartá «levée»-jét és kis vártatva megjelent biboros bluzba öltözve egy unikum — egy királyi uzsorás.

Mi jött ezután? — Szatirikus bohózat. A jogart föl váltá a lant s a Bourbonok hajdani dalnoka lett az új francia köztársaság vezércsillaga. Ugyanaz, a ki csak nemrég így fogadta az új királyt:

«Viens donc! élu du ciel qua sa force accompagne.
Viens! Par la majesté du divin Charlemagne!
La valeur de Martel ou du soldat d'Ivry!
Par la vertu du roi qu'a couronné l'Eglise!
Par la noble franchise
Du quatrieme Henri! »¹

Következett más genre. Megnyílt az aranyozott orfeum, hol a harmadik Caesar, kinek neve is ha-

¹ Lamartine. Chant du Sacre.

zugság, produkálta a modern akrobatika magas műveleteit. Kötéltánczosi virtuóz bukfenczezett a világ előtt hadvezéri egyenruhában, mellén a becsületrend jelvényei, állán egy plagium — IV-dik Henrik szakálla. Pályáját pedig úgy fejezte be, mint minden kötéltánczos — egy nagy salto-mortale kitöré a nyakát.

És mi van ott most? — Isten kegyelméből szabadalmazott részvénytársulat, konzervatív respublika, tricolor fehér lilom, oly szolid hatalom, hogy egy merész kalandor minden perczen veszélyeztetni fönnállását.

Jövel hát francia genie korlátolt elménknek segélyére és vezess ki az előttünk föltárult chaoszból, a legitimisták, orleanisták, bonapartisták, opportunisták, republikánusok, boulangisták, szocialisták és kommunisták tömkelegéből.

Magától értetődik, hogy mind e többé-kevésbé hatalmas pártok jogokra hivatkoznak; és pedig a jogfolytonosságtól kezdve, az üres gyomor elvitázhatlan jogáig. Szerencse, hogy a gazdag Franciaország oly sok embert képes táplálni, különben az üres gyomoré lenne ott a majoritás.

Ki fogja a jogok e zürzavarát valaha rendezni?

Mi fogja valaha ez ellentéteket kiegyenlítani?

Miféle csoda mosandja el a pártok e bomlasztó hagyományait?

Csupán egy ősi brutalitással működő forradalom tehetné; erre pedig a francia, ez át- és átkultivált faj, immár képtelen.

Azt a hőfokot, mely az elszakadt lánczot összeforraszsza, eszmékkel produkálni nem lehet. A testet, melyet a szervek rendszeres működése elhagyott, idegen szervezetek veszik át, és ezek más céloknak szolgálnak.

A termiták, a francia radikálisok által gyakran emlegetett munkatársak, fogják romboló munkájokat tulajdon nemzetükön végezni. Rendsze-

resen haladó népek fogják, a francia nemzetet félretolva, világrészünkben a vezérszerepet átvenni.

Nem mondtam evvel olcsó jóslatot. Csupán korszerű elméletet alkalmaztam. Az élet komplikációja folyton nő, a létérti küzdelem az egyéniségekre nézve aggasztó módon fokozódik. A kedvező chance-ok ma már korántsem biztosítják az egyénnek a sikert, a kedvezőtlenek majdnem biztosan elsöprik a küzdőt. Kérlelhetlen szigorral bünteti az élet a hibásokat egyaránt, mint a vétkeket; bünteti a természet önmagát, gyöngeket terem, s aztán tulajdon törvényei szerint eltiportatja őket.

Mintha a francia nemzet azt a csábító külső mázt, azt az elbájoló sikket, mivel a rövidlátókat fogva tartja, attól a karcsu gazellától kölcsönözné, mely a hajlitott vonalak miszteriumának tudatában lépdél a boulevardokon. Majd ha a miszterium elpárolog — miután nincs fond — az ébredés keserű lesz. Kérdezzék meg a szoczial-filozófot, a gondolkozó orvost, a statisztikust, azt fogják önöknek mondani: annak a népnek, melyről itt szólunk, fizikai hanyatlása is elkerülhetlen.

Valami megható van abban, midőn egyike a legfényesebb jövőre született népeknek, világraszóló, az egész emberiség érdekét fölkaroló küldetést vél teljesíteni akkor, midőn tulajdon süllyedését kezdeményezi.

Ha a francia nép hagyományainál marad, régi intézményeit továbbfejleszti, s a maga idejében, a maga helyén, a guillotine helyett francia genialitással egyszerű parasztseprűt használ, ma Páris látogatói az Eiffel-torony tetejéről nagyobb, hatalmasabb nemzetre nézhetnének le. Lehet, hogy ez esetben a francia hatalom kényelmetlenné válik a többi népekre nézve; de megkiméli őket attól a nagyobb kényelmetlenségtől, hogy egy századon át szabadság és önkény közt kelljen ingadozniok.

Es itt azt kérdelem, hol látott a világ egy aránylag kis népet, magát oly kedvezőtlen helyzetben úgy föntartani és még mások fölött uralkodva gyarapodni, mint a magyar? Hisz másoknak egy Mohács is elég lett volna temetkezésnek. Mi pedig élünk.

Ha önök a hagyományok föntartó erejében, a nemzeti intézmények ellentállási képességében kételkednek, akkor méltóztassanak csodákban hinni.

Erősen hiszem, ha a francia nép számra oly csekély mint mi, és századokon át, rokon és barát nélkül, idegen, ellenséges népek közé beékelve, a mienkhez hasonló desperátus viszonyok közt küzd vala a létért, francia nemzet ma nem létezik.

II.

Nagyot kerítettem főispánunk érdekében; de miután kivüle megyét, közigazgatást is reformálni készülünk, talán e hosszabb bevezetésnek hasznát vehetjük.

A nemzeti intézmények ápolása mellett emelven szót, nem azt czélzom, hogy emlékeinken elszenderülve nyugodjunk. Haladjunk vágdatva, akár lóhalálba; de új alkotásokhoz fogva, ne induljunk idegen minták után. Nem azt mondtam, ujat ne kelljen létesitenünk. Nőjjenek körülöttünk az új műveletek, mint eső után a gombák; hanem ha ujat akarunk létesíteni, történjék az hagyományainkkal és a tűzpróbát kiállt régi intézményeinkkel szerves összeköttetésben.

Hogy a régi intézmények ápolása, esetleg a haladás akadálya is lehessen, azt kereken tagadom. A mi velünk nőtt, velünk haladt, az velünk fejlődhetik a végtelenig.

Mindenekelőtt tehát azt a kérdést vetem föl,

mi lenne viszonyaink közt annak következménye, ha a fönnebb említett parlamentáris elmélet tényleg a főispáni hivatalra is kiterjesztenék?

A chassé-croisé rendszer főispánjainkra is alkalmazva, ez esetben — miután hatvanhárom megye van az országban, — ugyanannyi főispánnak, kik azonban akkor már tulajdonkép csupán megyei főnökök s mint ilyenek, minden tagadás daczára még inkább mint a mostani főispánok, a változó kormányok főkortesei lennének, kellene a lelépő kormánynyal egyetemben távoznia.

Ha továbbá az is teljesül, mit a szóban lévő elmélet pártolóinak már következetességből is kívánniok kell, hogy t. i. az egymást fölváltó pártkormányok aerája hazánkba is bevonuljon, s nálunk is, mint más parlamentáris országokban a kormányok, esetleg hosszabb időn át rövid időközökben egymást fölváltásák: mindenki, a ki viszonyainkat némileg ismeri, be fogja látni, hogy akkor e szegény országban, a mondott hatvanhárom, illetőleg százhuszonhat kortesvezéren kívül, egész kortesarádia lenne állandóan mozgósítva.

Bocsánat; de azon a fekete földön, hol letelepedtünk, tekintve véralkatunkat, kedvencz sportunkat, ez oly forradalmi állapotokat állandósítana nálunk, hogy csak hatvanhárom ostromállapot szárnyai alatt lehetne megélnünk. Nem kell annak belátására mély penetráció, hogy e szabály következetes érvényesítése egészen alkalmas lenne megyei társadalmunk alapos földulására. Hogy anyagi téren mi lenne annak következménye — azt is elgondolhatjuk.

Vizsgáljuk kissé azokat az elemeket, melyek a megyékben a politikai világot képviselik, azoknak anyagi helyzetüket, összeköttetéseiket egymásközt, s a megye tisztí karával.

Számláljuk meg a megyei hivatalokra aspirálókat.

Vessünk egy futólagos pillantást azokra a szunnyadozó kráterekre, melyek az idegen ajkú vidékeken körülöttünk füstölögnek.

Hallgassuk csak, a hogy nálunk az egyik párt — nem csupán taktikából, hanem benső meggyőződésből — a másikat, parlamentáris szólásformákba burkolva, hazaárulónak nevezi. Ez a másik viszont — szinte meggyőződésből — annak pusztá létezését, tekintettel az ország konzolidációjára, állandó veszélynek tartja.

Ne felejtjük végre azokat sem, kik a legerkölcstelenebb eszközökkel, a nép szenvedélyeit fölkorbácsolva, izgatva, bujtogatva korteskednek.

S ha ezt megtettük, gondoljunk magunknak a megye élén olyan szerencsétlen halálkandidátust, kinek jövője folyton egy hajszálon függ s a ki egyuttal hivatalból főkortes.

Valóban, az ember azt hinné, nálunk olyanok is vannak, kik minden választási campagne sarkában tatárjárásfélét szeretnének látni.

Tapasztalatból mondhatjuk. A jelenleg kormányon lévő párt uralma eddig egy perczig sem volt komolyan veszélyeztetve; többsége a parlamentben majdnem hallatlan. Mindamellett minden választás alkalmával az egész közigazgatási személyzet mozgósítva lőn és a főispán urak — pour l'honneur du drapeau — nem átallozták minden egyes esetben magukat úgy exponálni, mintha minden mandátumhoz, nem a párt, hanem az európai egyensúly sorsa lenne kötve.

Hogy lesz az hát akkor, ha majd a megyei főnököknek exisztenciájukért, mindennapi kenyérükért és esetleg még néhány megyei kollegának jövőjéért is kellend az ellenféllel viaskodniok?

Vagy azt hiszik mérvadó helyen, a degradált, nimbuszától megfosztott állás betöltésére elég, anyagilag kedvezően szituált egyénnel fognak rendelkezni, kik az ily bizonytalan állásokra vállalkozzanak?

Nem. — Azoknak a kedvező anyagi helyzetben lévő köröknek, a «dolce far niente» oly kedves valami, hogy minden komoly munkától borsószik a hátuk, ha az nem helyez számukra kis fényt, tiszteletet kilátásba. Azok a bizonyos körök sokkal magasabbra takszálnak minden csekély áldozatot, melyet a közügyeknek hoznak, semhogy egy akkor már impopuláris, savanyú kenyérre reflektáljanak.

A kormányok rendelkezésére ennél fogva nem maradna csupán a «Berufssoldat» és az óriási nyugdíjalap.

Ne felejtjük, hogy a megyében a főispáni hivatal volt az, melylyel nem egy használható embert a közügyekben való résztvételre édesgettünk s a megye területéhez kötöttünk.

Ha meggondoljuk, hogy minden aktív főispán mögött két-három aspirans is állott, nem tagadhatjuk, mikép ez uton hatalmas kontingenst szolgáltatunk a nyilvánosságoknak azon körökből, melyek különben a haza szolgálatára nézve elvesznek.

Végtelen fontos szociális eszme rejlik abban is, midőn a társadalom minden osztályát, minden rétegét a haza érdekében hasznosítani törekszünk.

Oly kevesen vagyunk — mondja Széchenyi — hogy az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmeznünk.

Önök pedig a megyei közönség egyik fontos részét tétlenségre akarják kárhoztatni?

Miféle állambölcesség van abban, midőn egy bizonyos irányban fontos föladatot végzett egyetlen rendelkezésünkre álló intézményt — aránylag mellékes okokból — kevésbé fontos célok felé tereljük?

Ez időben a névleges főispánok még a multban tőkésített tiszteleten élösködnek; ezen tőke, legyen az bármily nagy, végre elfogy és akkor aztán a megyei hivatalnoki kar színvonala az egész lépcsőzeten át lefelé fog szállani; a mi viszonyát

a szűkebb értelemben vett közigazgatásunkhoz talán nem alterálja, — de nálunk, hol a hivatalos tekintélynek más föltételei vannak mint másutt, legértékesebb érdekeinkbe, az államhatalom tekintélyének fönntartásába ütközik.

Tudják-e az illetők, mit tesznek, midőn a megye élére oda nem való embert állítanak, az ottani közönségnek különben arra alkalmas, de másképp nem utilizálható részéből ellenben járdataposókat és uri kocsisokat nevelnek?

Ezen fölfogás talán szokatlan, talán impopuláris. De azt vallom, egész politikai életünk tisztulna, reálisabb lenne az alap, melyen nyugszik, és a nemzet valódi hamisítlan fölfogása az őt érdeklő tárgyakra nézve — talán tágasb körök nagy meglepetésére — másképp és más irányban nyilvánulna, ha hozzá szoknánk benső meggyőződésünket azon veszéllyel szemben is nyiltankimondani, miképp gyengeségeinket esetleg eláruljuk. Mert száz badarszó nem árt annyit, mint egyetlen hazugság.

Nem lehet föladatunk az anyagilag függetlenebb elemeket a megye szolgálatából kizárni — pedig azt a megye legelső hivatalnokára nézve tagadhatlanul kezdeményezni akarjuk — sőt ellenkezőleg létesítsünk ennek keretében, nem mondom új tiszteletbeli zaklatásokat, hanem valóságos tiszteletbeli hivatalokat.

Ime, az angol intézmények szószólóinak alkalmom nyílik, egy konkrét esetben szint vallani.

Ugy látszik azonban sokan vannak köztük, kiknek másoló hajlamuk csupán addig terjed, míg ama klaszszikus minta privát izlésüknek megfelel.

A mi a tiszteletbeli hivatalok eszméjét illeti, nem szorultunk arra, hogy érte távolba menjünk koldulni; ez is velünk nőtt, velünk fejlődött.

Régi megyéink egész tisztikara az alispántól le az esküdtig, voltakép csupa tiszteletbeli hivatalnok volt; azok a sokszor emlegetett védfalak sem valának falak, hanem tulajdonkép tiszteletbeli oszlopok, és az is csupán nálunk vala lehetséges, hogy egy rendkívüli férfi, mint tiszteletbeli halhatatlan, tényleg az ország legmagasb hivatalnokainak teendőit végezze.

A tiszteletbeli hivataloktól terjedelmes munkát várni, tekintve a rendelkezésünkre álló emberanyagot — nevetséges volna. Csakhogy szemben a megnyírbált autonomiával, a bürokratikus szellemben reformált hivatalnoki karral, és mindenekfölött avval a szomorú kilátással, hogy mindinkább idegeneknek fogjuk magunkat érezni tulajdon szűkebb hazánkban — ezen hivataloktól még azon esetben is hasznos szolgáltatásokat várhatunk, ha egész tevékenységük arra szorítkoznék, hogy megyei közigazgatásunkban a hivatalos fölfogás ellenében a közvéleményt képviselnék.

Nem állítom, hogy a tiszteletbeli hivatalok létesítése az uralkodó iránynak megfelel; mégis a jövő föladatai közé fog az tartozni, hogy úgy mint a népet fegyverbe, az egész nemzetet munkába állítva, a munkáskérdés ezen része is a megoldáshoz közelebb hozassék.

Magától értetődik, hogy a tiszteletbeli hivatalok jutalmazása egyedül a társadalom által nekik adózott tiszteletből állhat; ennélfogva azokat csak ott lehet a siker kilátásával szervezni, hol társadalom létezik.

Sajnos, de nálunk országos társadalomról nem is szólhatunk.²

² Míg Angliában az a hely, melyet valaki a sakkklubban, vagy a csaholó róka-kopók mögött elfoglal, már ezen helynek megfelelő társadalmi pozíciót biztosít az illető számára, addig nálunk országos vagy központi társadalom hiányában pl. a jeles parlamenti szónok, mint ilyen, nem tarthat kiválóbb társadalmi állásra igényt, mint talán Czinkótán vagy Keresztúron a bakter.

Ellenben a legtöbb megyében a régi társadalom szűkebbre szorulva bár, de alapjában még fönnáll s ott a társadalmi tényezők jelentősége iránt az érzék még él. Ott a tiszteletbeli hivatalok ugyan szervezetlenül és minden jogos formát nélkülözve, de hallgatag elismerve, tényleg működnek. Tehát csak jogos formákra van szükségük, hogy intézményekké fejlődjenek.

Ha képzeletünkben átbarangolunk a jövőendő megyébe és magunkat az új alakításokba belegondolva, a központosítás pedans, bürokratikus formáival találkozunk lépten-nyomon, ösztönileg érezzük, hogy ott valami éltető elemet, valami reagenst kell teremtenünk a megkövülés ellen.

A gyakorlat embere a minden életet elnyomó mecrev rendszerességben egy adag szabad mozgást, a társadalmi tényezők jogos súlyának érvényesítését kívánja látni; ez utóbbinak nem közvetlen, hanem közvetett hasznára fektetvén a fősúlyt.³

Miután azonban komoly emberek is vannak minden oldalon, kik a főispánokat, illetőleg a megyei főnököket minden áron a kabinetkrizisekbe bele kívánják vonni, ezen követelésben taktikát, vagy helyesebben mondva, fogást kell gyanítanom. Talán kelepce akar az lenni, melybe ketten készülnek belemenni, mindegyikük reménykedve, hogy a másik benne marad. Mert tagadhatlan, avval a hatvanhárom hatalmas támogatóval az időszerinti kormányok minden országgyűlési ciklus alatt, egy-egy, a védő-ő-törvényjavaslathoz hasonlót is riszkirozhatnak.

Azonban készséggel konstátálom, vannak nálunk őszinte politikusok is. Ezek nyíltan kimondják,

³ Angliának több százezer tiszteletbeli katonája van. Ezeknek is kevés kilátásuk van fényes győzelmek aratására; de az, hogy léteznek, már magában is fölér egy győzelmes csatával.

hogy a szóban levő parlamentáris elmélet hangoztatása annál kevésbé zavarja álmukat, miután szerintük a valódi parlamentarizmusra nálunk csak valamikor a XX-dik század vége felé kerülhet a sor.

Tiszteljük az őszinteséget; de eltekintve, hogy az illetők csalódhatnak, itt nem arról van szó. Egyelőre fontos elvi kérdés fölött kell döntenünk, ne legyen alkotmányunkban egy pont sem, melyre nézve ne lennénk tisztában.

Vannak ismét mások, ezek úgy vélik elveiket megmenthetni, hogy inszubordináció esetében, a rakonczátlankodó kortes-főispánokkal szemben a fegyelmi eljárást indítványozzák.

No hát méltóztassanak csak fegyelmezni. — Én azonban azt hiszem, nincs az a hatalmi eszköz, a statáriumot is beleértve, mivel azt a bizonyos hatvanhárom embert és azokat kik mögöttük állnak, a korteskedésben megakadályozzuk.

Pártoskodni fognak azok létükért, családjukért, nyilvánosan minden divatos fegyverrel; s ha a Damokles kardja csakugyan komolyan fejeik fölött lógna — a mi köztünk mondva kissé naív föltevés — titkosan a korrupció minden kigondolható eszközével. Pártoskodni fogunk itt Magyarországon minden fegyelmi eljárás és minden netalán hozandó drákói törvény daczára a világ végéig; miután vérünkben van az egyrészt, korteskedni kell akarva nem akarva, bizonyos okok és körülmények miatt másrészt. De hogy a parlamentáris kormányforma egyik sötét árnyoldalát — mi talán sehol sem oly sötét, mint épp nálunk — csupán azért, hogy egy elméletnek eleget tegyünk, koromfeketére fokozzuk — ez oly meggondolatlanság lenne, a minek drágán fizetnők meg az árát.

Tulajdon szemeinkkel láttunk nőket, fölbőszült furiákat, támadó indián harcosok módjára a választási elnökség sátrát megrohanni, hogy a kirendelt

katonaságnak lovaival kellett vén kofákat eltipor-
tatni, hogy a törvénynek tisztelet szereztessék. Lát-
tuk a választási elnököt aléltan a hely színéről el-
vinni, s a szavazatszedő bizottságot az utolsó em-
berig kidőlni, hogy a nézőközönségből összeszedett
volontaireknek kellett az éj leple alatt a teendőket
végezniök. — És megjegyzem, evvel nem a legvissza-
taszítóbb jelenetekből válogattam, hogy kitüntessem,
miként választanak nálunk Magyarországon. És ez
nem volna még elég?

A szabadság egy parányi vacuum a törvények
végtelenségében, melyet maga az örök törvény a
közvetlen befolyása alól emanczipált lények értelmé-
hez mérten engedett át használatukra. A szabad-
ságot úgy kell tekintenünk, mint egy hasznos gazd-
asszonyt, kire háztartásunkat megnyugvással bizhat-
juk. Mint istennő elhagyja háztartásunkat és előbb-
utóbb a demimonde közé vegyül. Mindig több és
több üres numerust veszünk föl az alkotmány sán-
czaiiba; mindig tágasb köröknek engedtetik befolyás a
népek sorsára. Az értelmi hiány, az elfogult szen-
vedély, a korlátolt látkör, ennek folytán már is oly
faktorok, melyekkel számolnunk kell; ma-holnap oly
hatalommá nőhetik ki magukat, hogy ellenük a jók
és az okosak talán hasztalan küzdenek.

Ne ámítsuk magunkat. — Azt az álláspontot,
mely a megyei főnök hivatalát a parlamentáris kor-
mányok ephemer lététől függővé akarja tenni, reali-
zálva látni komolyan nem akarhatjuk. Észszerűen
sem azt nem mondhatjuk ki, hogy a megyei főnök
a távozó kormányt követni köteles, sem azt, hogy
kormányváltás esetében helyén maradhat. Nem
maradhat, miután nem lehet az ügyek élére
lépő új kormánytól követelni, hogy hatvanhárom
megyében nélkülözze főtámaszát, illetőleg azokra
bízza speciális érdekeit, kiket csak az imént hatá-
rozott ellenfeleinek kellett tekintenie. Másrészt nem
is lehetne tisztességes embereket kényszeríteni, hogy

úgy mint a katonacsizma, egyszer a jobb, másszor meg a bal lábat szolgálják.

Ezelőtt 25 évvel azt írta a mostani miniszterelnök: «Nem lesz ugyanis ezen főispánság a megyére nézve közigazgatási hivatal, de megszűnik méltóság lenni. Ő ellenőrje, fölügyelője lesz a központi kormány részéről a megyei közigazgatásnak, és épen ezért a központi kormánnyal együtt legtöbb esetben változni fogván stb.» Egészen ez helyesen van mondva, de a következtetést nem tartom korrektnek. Mert nem azért kellend a főispánnak a legtöbb esetben változnia, mert ellenőrje, felügyelője lesz a megyei közigazgatásnak, hanem mert a kormányok az ő hivatalos ténykedését pártcéljaikkal azonosítani fogják.

Még a főispáni hivatal eltörlésével sem lenne a kényes helyzeten segítve.

Eltörölhetjük a főispáni czimet, nevezhetjük a megye élére állítandó hivatalnokot a jövőben kormánybiztosnak, detektívgenerálisnak, vagy a hogy tetszik — ez is, mint a kormány főközege a megyében, ugyanazon helyzetben lenne, mint elődje. Ennek is minden kormányválság alkalmával készen kellene állania a menybeszállásra, miután ennek sem lenne szabad a változás után, sem nem élnie, sem nem meghalnia.

Ugy-e bár, az első tekintetre úgy látszik, mint-ha megfejthetlen problema előtt állanánk.

A megfejtés pedig maga kínálkozik, szinte reánk tolaikodik.

Meglepő. A főispáni önkény ellen tervezett garancziák labirintusában tévelyegve, a tárggyal foglalkozók nem veszik észre, hogy a dolognak másik és pedig könnyebb végét is foghatnák. Védő sorompók fölállításán töprenkedve, nem látják, mikép annak lehetősége is fönnáll, hogy azon hivatal, a melyről eleve fölteszik, hogy ténykedése megtorló rendszabályokat fog igényelni, hivatására nézve más-

ként kontemplálva: esetleg a védekezés szükségé is eselhet.

Hogy ezen védekezés szüksége a főispánnal szemben megszűnjék, nem kell más, csak hogy komolyan akarjuk.

Csak a kor változott igényeihez, a változott környezethez kell a régi főispáni intézményt kis jóakarattal módosítani, s a problema meg van fejtve. Nem degradálni, hanem nemzeti stílusban fejlesztve, magasabb nívóra kell azt emelni s akkor mások jöhetnek hozzánk oly intézményt lemásolni, mely csodálatosan beleillik az illető népszokásaiba, erkölceibe, egész individualitásába. A mi rajta czifraság, az magyar ornamentika, a minek megvan a maga gyakorlati háttere.

Hozzuk a főispáni állást hagyományaival magasb szempontok alá; emeljük azt a pártkötelékek nyüge alól önállóbb polczra: csináljunk belőle azt, mi a nemzet génuszának inkább megfelel, mint egy oktroyált elmélet képviselője — és a legtermészetesebb uton oly megfejtéshez jutunk, mely azért is a legajánlatosabb, mivelhogy az egyedüli praktikus.

Messze állunk minden retrograd lépéstől; nem akarunk halottak közt ujonczozni; nem reflektálunk sem czifra dignitáriusokra, sem fényes színekurákra: egy magasabb munkás körvonalai lebegnek előttünk és csupán annak kívánunk kifejezést adni, a mit a nép érzületében tényleg ápol.

A nép pedig főispánjában az állam oly szolgáját akarja látni, ki nem a változó kormányok eszköze; hanem, mint a nemzet megbizottja, nem áll a megyei közigazgatáson belül, nem is csupán annak élén, hanem fölötte. Hivatalát a korona egyik fontos ekszpozitúrájának tekintvén, előtte a főispán az állam-eszme személyesítője, kit azzal a meg-

bizással is kíván megtisztelni, hogy esetleg közvetítő legyen a nemzet egy része s az egésznek alkotmányos kormányára közt.

Hogy a nép nézeteit hiven tolmácsolom, hogy főispánja úgy, a hogy azt röviden jellemeztem, nem képzeletem szüleménye, hanem a népben ez alakban él, ezen formában általa pietással ápoltatik, nem lesz nehéz bebizonyítani.

Tessék körülnézni. Egész csomó főispánt láthatnak, kiknek külső megjelenésükön, egész habitusukon, az első tekintetre meglátszik, hogy «Komitatsvorstand»-oknak lőnek kiszemelve. A közönség azonban oly állhatatos kitartással csinált főispánokat belőlök, hogy végre maguk is elhitték, hogy azok, s egy lépéssel továbbmenve, dignitáriusokká emelték önmagukat.

Láthatnak ilyen főispánnak czimzett főkortest, kettőt, hármat, egymásután ugyanegy megye élére állítva. Azt hinné az ember, ott rég nem is tudják már mi a főispán; s ime a véletlen vet oda valakit, ki némileg hasonlít a nép emlékében megmaradt főispánhoz, s mint egy deus ex machina, kilép a régi dicsőség éji homályából a régi alak, és környezi őt ismét a régi nimbusz.

Tessék ezt az experimentumot tizszer egymás után megkísérteni, az eredmény ugyanaz lesz.

Nézzék meg egyszer az új főispán bevonulását a megye székhelyére; hallgassák meg a hozzá intézett beszédeket, felköszöntöket. Minden szóból kivehetik, hogy a közönség — pártkülönbség nélkül — az új emberben főispánt, nem pedig egy pártkormány megyei közegét véli látni. Ha várakozásában csalódik, a jövő hasonló alkalommal újra ott kezdi. Hiába; a nép agyába — talán idealizálva — de úgy belevésődött főispánja, hogy hamarabb veszne ki onnan a parlamentarizmus minden szabványával, mint e népszerű intézmény emléke.

Igaz, arisztokratikus izlésre vall az, midőn a magyar nép erkölcsi tényezőkre óhajtja érdekeit bízni, ama plebejicus fölfogással szemben, mely az erkölcsöket fegyelmi eljárással szeretné rendszabályozni.

Nem nagyon rég egy ujonnan kinevezett főispán székfoglalója politikai eseménynyé nőtte ki magát. A lapokat, melyek a beszédet közölték, kézről-kézre adták s annak tartalma fölött az emberek ujjongtak, hogy szinte visszhangzott az ország.

És mit mondott voltaképp az az új főispán?

Azt mondá: nem mint képviselőjelölt, (sic!) hanem mint a megye kormányzatában, az állam eszméjének képviselője, jelent meg a megyei közönség előtt.

Tehát nyíltan kimondá, hogy mindenekelőtt, nem egy változó kormány közegének, hanem az állameszme személyesítőjének tekinti magát.

Azt mondá továbbá, mint Deák Ferencz iskolájából való, jogaival soha vissza nem él.

Azt hiszem, ez is érthető. Annak a pártnak iskolájából való, melyet a jelenlegi kormányelnök iskolája buktatott meg; ő mindazonáltal kötelességét ez iskola kormánya alatt is, becsületesen és a haza javára teljesíthetni véli, a nélkül, hogy mint egy párt eszköze, botrányos szolgálatokra engedné magát lealacsonyítani.

Jellemző és kiválóan érdekes, hogy ezt egy volt miniszter mondá, ki tárczákat utasított vissza s valóban nem szorult arra, hogy mint közigazgatási hivatalnok keresse mindennapi kenyerét.

Kérdem — e fajta férfiakból szándékozik a kormány a jövőben «Beamter»-jeit kiválogatni? Ez volna csakugyan az első lépés, melylyel a haza sorsát intézők az új korszakot akarják inaugurálni?

Vagy demonstráció akart ez az első lépés

lenni a szándékolt reform ellen, vagy az illetők akarata ellenére szolgáltatták a bizonyítékot, hogy a mit létesíteni akarnak, annyira impraktikus, hogy azt még kezdeményezni sem tudják.

Ha nem az ország legvitálisabb érdekeit, hanem csupán a közigazgatást tartjuk szem előtt, nem látom annak szükségét, hogy hatvanhárom ember intézze a megyék főkormányzatát; elvégezné az ellenőrzést öt-hat ember az egész országban és a kormányzás mechanikája a viczegépészek alatt egy hajszálnyival sem működne szabálytalanabban, mintha minden megyében még egy magasabb hivatalnokot, mint főgépészt is alkalmazunk.

De még az esetben is, ha első helyen a közigazgatást tartjuk szem előtt, hanem azért, a megye élére mégis egy magasabb hivatalnokot kívánunk állítani, nem látom át, miért adjunk a degradált főispánnak a másik fölött elsőbbséget. A megyei főnök, ki minden ellenőrzés nélkül személyesen ténykedne a közigazgatásban s a közigazgatás többi közegei fölött az ellenőrzést és felügyeletet is végezné, a multból öröklött ambícióival, és az új időben reáparancsolt alárendelt teendőivel, állandó surlódásnak leendő okozója; mi a régi időben, főispán és alispán közt, az elsőnek kiváló állása daczára, sem vala egészen elkerülhető.

Ha pedig az alispáni hivatalt tartjuk fölöslegesnek, eltörlelendőnek, olcsóbban és egyszerűbben járunk el, ha a megye amputációját a főispánon végezzük; főnmaradván még mindig az előbb említett kritikus körülmény, hogy parlamentáris kormány és a megye élén akárhogy nevezendő, de a kormány nyal változó hivatalnok, honi viszonyaink között valóságos «non sens».

Et nunc venimus ad fortissimum virum.

Könnyen érthető, hogy az idegen ajku vidékeken lakók tudják legjobban a főispáni intézmény fontosságát méltányolni.

Azt mondja a felföldi ember — a ki a faluba jő, mindegyik kér vagy követel valamit, de nem hoz oda senki semmit. A főispán volt az egyedüli, ki nem kért, hanem néha hozott is valamit.

A király messze, közelében a főispán volt az a földi isten, kihez még imádkozhatott. Olyan Franklin Benjáminnak mutatkozott az nékie, kiről elhitte, hogy a haragos ég markából kicsavarhatja a vilámot

Ha a népszerű főispáni hivatal sajátos nimbuszával nem létezett vala soha, most, midőn a megyéket reformálni, a közigazgatást államosítani, s a mit legelől kellett volna mondanom, a közigazgatást modernizálni készülünk — most kellene azt létesíteni. Éppen most, midőn azt a kisebb hazát, melynek egyéniségével, jogaival, kiváltságaival, a köztünk lakó nemzetiségeket a nagy közös hazához olvasztottuk, régi formájából kiforgatni szándékozunk — most kellene azt szerveznünk.

Fölösleges azokat a pluribus titulorum falakat sokat döngetni, ledőlnek azok lassankint maguktól is; mert meggondolatlanul elpusztulni hagytuk hajdani védőiket. Annál inkább erősítsük meg a romok közt még fönálló utolsó védtornyot, azt az utolsó donjont.

Tudják-e a hevesi vagy jász-kun-szolnokmegyei urak, hány megye van az országban, hol egyetlen magyar község sem létezik? Azt hiszem, nem is gyanítják, hogy olyan megyék is vannak, hol 20—30 magyar család képezi a kapcsot az anyaországgal s ha ezek elpusztulnak, a mondott megyék csupán a hivatalos péppel lesznek a hazához ragasztva.

Midőn vasutat építünk, folyókat szabályozunk, midőn a földmivelés, ipar, kereskedelem fejlesztésével foglalkozunk, félszemmel mindig a magyar faj hegemoniájának szilárdítására nézünk. Bölcsen teszszük, lévén erre rengeteg szükségünk.

Hogy magyarázzuk tehát azt, midőn egy intézményt, épp azokból az alkatrészekből készülünk kivetköztetni, melyek a jelzett irányban a lehető leghasznosabbak? Hisz alig gondolható valami, mi a nemzetierők nagyobb kiméltése mellett, aránylag csekély anyagi áldozatokkal, a főispáni intézményhez hasonló, messze kiható nemzeti missziót végezessen.

Ugy látszik azonban, a főispáni hivatal eddig nyújtott előnyeit, az uralkodó fölfogás szerint, korszerű közigazgatással gondolják sokan pótolhatni.

Azt mondja a közmondás, kit az Isten meg akar verni, annak előbb elveszi az eszt.

Folytonosan halljuk, hogy közigazgatás tekintetében ázsiai állapotok uralkodtak nálunk a közelmúlt időkig; azért az állami épület szerházán egy szarufa sem mozdult. Egyetlen politikai balfogás — egyik oszlopa megrendül.

A civilizáció és kultúra előnyeit aránylag kis csoport ember élvezi igazán; a többi halandó csak nélkülözések közt szolgáltatja a munkát, hogy arcának verejtékével szaporítsa azoknak élveit, kik amúgy is eleget élveznek.

A modern közigazgatás összefüggését az állam magasb céljaival, kevesen fogják fel tisztán; ellenben legió azok száma, kik terheit viselik.

A rendőri államhoz közeledünk a kontinensen mindenütt, hol a civilizáció tért foglal. Az állam az egyén jogait egymásután lefoglalva, az egyént végre befalazva tartja, mint egy mumiát. A civilizáció zaklatásaiért tehát az emberek cserébe mindig több és több kényelmet, az elvesztett egyéni szabadságért több anyagi jólétet kövcselnek.

Mi pedig szegények vagyunk. Hogy egy kulturált állam igényeinek megfelelhessünk, fosztogatni va-

gyunk kénytelenek azokat is, kiknek amúgy is alig van valamijük.

Az a tót, oláh vagy ruthén község, melynek nincs annyi vagyona, hogy a félreálló haranglábat egyenesre állítsa, az a község fizeti az egyenes- és pótdadón kívül, esetleg az uraságnak a remanenciák kárpótlását. Fizeti a papot, a tanítót, a bírót, tizedest, baktort, a tehénpásztort, a kanászt és kitartja a bábaasszonyt. Hozzájárul a körjegyző, a körorvos és közgyám fizetéséhez. Terhére esik az országos és viczinális utak és a hidak fönntartása. Tataroztatja a templomot, a paplakot, az iskolát, s ha ez utóbbi szűk annak a tömérdek magzatnak, újat építtetnek vele. Tüzi fecskendőt vesznek számlájára, ragály közeledtével halotti barakkot építtetnek az ő pénzén, s a vágóhidat, hol a saizon alatt minden hóban egy féltehén fejezi be földi pályáját, egészségi szempontból kitétetik a falu végére. Ráadásul megtisztelik ötet közhasznú egyesületek tagásával, s a mi a legkorszerűbb, megadóztatják a szegényt a miatt a «rózsaleány» miatt is, ki elszakadva a faluból, a főváros erkölceinek esett áldozatul.

És ezeket a községeket, melyek összevéve, terjedelemre nézve egy német királyságot képezhetnének, önök modern közigazgatással akarják közelebb hozni az anya kebléhez?

Mennél pontosabb, korszerűbb lesz közigazgatásunk, annál inkább fogják azok a számtalan községek annak terheit, kellemetlenségeit, szekaturáit érezni, és annál inkább fog az támpontokat szolgáltatni azoknak, kik nem az ország consolidatiójára spekulálnak. A modern közigazgatás kikerülhetlen népszerűtlenségének ellensúlyozására tehát népszerű intézményre van ott szükségünk; e föladatra pedig az általam ajánlott főispánnál — részemről legalább — nem tudok jobbat.

Hogy főleg a közigazgatás szempontjából szer-

vezett főnöki hivatal nem alkalmas, hogy akkor, midőn arra a közigazgatási területeken éppen nagy szükség volna, morális tényezőkkel kiegészíttessék, — ellenben, hogy nagyrészt erkölcsi faktorokra támaszkodó ily hivatal minden perczben hatalmi eszközökkel is megtoldható: úgy hiszem könnyen érthető.

Oly polyglott államban, mint a mienk pl. nem elég, hogy egy hadjárat esetében mindaz, mi ilyenkor a közigazgatás föladatát képezi, közegeinek összehangzatos működése által a várakozásnak megfelelően, hanem mozgósítandó ilyenkor az idevágó tényezőkön s az anyagon kívül a nép szelleme is. Nem elég, ha a szabadságolt legénység pontosan, a kiszabott napon, órában, a kijelölt helyen megjelenik, hogy az esetleges pótujonczozás minden fönnakadás nélkül eszközöltessék; hanem az ezredje után menesztendő ujoncznak a kenyértarisznyán kívül, ha nem is lelkesedést, de legalább szolgálatkészséget is kell magával már a faluból hoznia. És mennél szigorubban, lelkiismeretesebben végzendik a közigazgatás közegei teendőiket, annál kevésbé lesznek azok képesítve jó szellemet csinálni az idegen ajku nép közt.

És mi álland a kibővített hatalommal ellátott megyei főnöknek rendelkezésére, ha esetleg a kozákok lovaikat már a Vágban, vagy a Laborczban itatják? — A z s a n d á r o n, m e g a z a k a s z t ó f á n k i v ü l — s e m m i.

«Les administrateurs de la France, qui ont précédé nos Préfets actuels» — mondja egy francia író⁴ — «bravaient, comme ses soldats, tous les dangers et la mort pour sauver la patrie.»⁵

Szegény pátria!

⁴ Les administrations départementales. Par le Bⁿ de Girardot.

⁵ Franciaország közigazgatói, kik jelenlegi prefet-inket megelőzték, épp úgy mint katonái, szembeszálltak minden veszéllyel és a halállal, hogy megmentsek a hazát.

Ha a francia megyék élén magyar főispánok állanak, s ha a Bourbonok biztonságukra a svájci testőrség helyett munczipális gárdát szerveznek magyar táblabíráink mintájára, — XVI-dik Lajos valószínűleg nem vérzik el a safotton.

A préfet-kre vonatkozólag pedig megjegyzi az említett író: «Avec le système actuel, la France a pu traverser la guerre étrangère, deux invasions, la famine, des disettes, la peste, cinq changements de gouvernements» stb. — Hogy a préfet-k túléltek az éhhalált és a pestist jó testi szervezetről tanuskodik. Hogy azonban két királyság, két köztársaság és egy császárság bukott meg bizonyos tekintetben aegisük alatt — az rekkommendácziónak rossz.

A magyar főispán pedig éppen mozgalmas időkben lenne a dinasztia legbiztosabb támasza és több garanciát nyújtana a magyar államnak, mint az az öt kormányformát bukni látott francia préfet.

Népies főispán, magyar specialitás — jőjjön meg a te országod!

Ha azonban az általunk körvonalozott hivatalos állás — mit nem akarok hinni — kormányformánkba semmikép bele nem illeszthető; ha kijelölt hatásköre, tekintve alkotmányunkat, túlságos ideális; ha parlamentarizmusunk, mint azt ellenségei állítják, csakugyan olyan valami, mi minden eszményi törekvést kizárva, csak az önzés, a hatalmi vágy és a politikai sport igényeinek kielégítésére elfogadott forma: akkor a világjavítóknak igazuk van, hogy piszkos az a zászló, melyet követünk, és nem érdemes, hogy lobogtassuk, mikor mindennapi küzdelmeinket egy magasabb küldetés sejtelmeihez csatoljuk.

⁶ A jelenlegi rendszerrel Francziország áteshetett az idegen hadjáraton, két invázió, éhhalál, inségeken, pestisen, öt kormányváltáson stb.

Elismerem: a közigazgatási kantonok élére állítandó hivatal szervezése, hatáskörének kiszabása, nehéz föladat. E hivatal képviselői, kivált a tag hatáskörrel ellátottak, valának számtalan esetben a legelsők, kik ügybuzgóságukkal, túlkapásaikkal, az általuk képviselt kormányokat és kormányformákat a népek előtt diszkreditálták.

Franciaországban a forradalom előtti időkben, a helyhatósági reform ügyében a központi kormányhoz benyújtott, legeltérőbb tervezetek daczára, a nagy többség százhusz fölirattal az akkori intendansi hivatal eltörlését kérelmezte.

Ha a megyei főnök hivatalával, mozgalmas időkre számítva, villámhárítót akarunk fölállítani, akkor e cél, a magát mindenbe beleártó, mindenért, még a közigazgatás zaklatásaiért is felelős közeggel okvetlen elérjük.

Vagy talán nem is annyira a közigazgatás, nem is a parlamentarizmus követelményei készítik politikusainkat, hogy elejtve a főispáni intézményt, a «préfet» vagy a «Komitatsvorstand» felé hajoljanak? Talán a kor szellemében vélnek eljárni, midőn honi termitáinknak — mert hát nem csupán Pelletan hónapban vannak ilyenek — kis konczesszióval óhajtanak kedveskedni?

Úgy látszik, építőmestereink aknázó művészekkel szövetkezve óhajtják a nemzet új, modern palotáját fölépíteni. — Pedig ki látott valaha termiták által akár csak egy lakható kunyhót is építeni?

«Bölcsészet- és természettudomány két aknász, kik két ellenkező oldalról kezdik munkájukat, de folyton közelednek». — Ezen aknászok terjesztik a világosságot, melyet élvezünk, és ezeknek közeledésére fektetjük összes reményeinket. — A termiták eddig a világosság egyetlen sugarával sem ajándékozták meg az emberiséget. Egy század óta jósolják a fölkelő napot, de a sötétség intenzivitásának növekvése, nem a közeledő hajnal hirnöke.

A civilizáció telepítvényeit távolból tekintve, elragadó panoráma terül el szemeink előtt. Közelebb lépve, egy nagy kórház előtt állunk. Előttünk nyomor, kétségbeesés s a nehéz megélhetés kínjai. Ijesztő mód szaporodik azok száma, kik e panorámát megunták s előre az örök sötétségbe menekülnek. S ha már annyi fekete pont domborodik ki a fölszinen, méltán kérhetjük, mennyi lehet még ebből szemeink elől elrejtve?

Annyi függővé tett jobbagyot a világ még nem látott, mint a termiták e századában a feudális kémenyek szomszédságában.

Soha az egyenlőtlenség reálisabb, kézzelfoghatóbb alakban, a különbség tizszeres milliomosok és éhenhalók közt, még nem tűnt föl, mint az egyenlőséggel kérkedő században.

De mindezzel termitáink vajmi keveset törődnek; hanem szemet szur nékiök az a kis kócsagtoll a főispán kalapján.

III.

Nézeteinket a jövőndő főispánról elmondván, a küszöbön lévő reformok tárgyunkkal közvetlenebb összefüggésben álló részéhez kívánunk még néhány észrevételt tenni.

Mindenekelőtt megjegyzem, meggyőződéseim szerint azok, kik nagyszabásu reformokról és közgazdaságunk nagyobb anyagi áldozatokkal történendő radikális átalakulásáról álmodoznak, valószínűleg nagyot fognak csalódni. Azt hiszem, azt fogják hallani, hogy az a föld, mely egy katonai államot és egy eladósodott kulturálmot kitart, melyet egy iparállam létesítésével, a jogállam megszerzendő posztulátumaival akarnak megterhelni; hogy az a föld, mely a tőkének nyújtott

privilegium árát is kénytelen pótolni, -- még az esetben sem lenne képes ezen fölül egy közigazgatási mintaállamot is fönntartani, — ha a Kárpátoktól az Adriaig csupa mély televényből állana.

Hogy az, a mit az ugynevezett korszerű közigazgatás fejében többet adnánk ki, más uton kamatostul visszakerüljön, több mint valószínűtlen; hanem hogy mindnyájan, a kik a magasabb közigazgatással érintkezésbe jönnénk, százféle, eddig ismeretlen czimek alatt újra megadóztatnánk, abban aligha fog valaki kételkedhetni.

De meg az esetben is, ha egyszerre, mintegy varázsszóra, benne volnánk abban a magasztalt modern közigazgatásban, úgy lennénk vele, mint nálunk a gazda a legtöbb esetben a modern földműveléssel. A végeredmény csak abból áll, hogy többet izzadott és drágábban gazdálkodott, mint szomszédjai; hiányozván ugyanis a modern, intenzív földművelés főfeltétele, a megfelelő általános magasabb kulturviszonyok. Részemről még tovább megyek. Azt mondom, ha véletlen az a szükséges nagymennyiségű pénz birtokunkban volna, azt szerintem hasznosabb, gyümölcsözőbb mód lehetne elhelyezni, mint egy nagyszabású improduktív reklamban.

Elismerem, hogy egy a maga helyén, megfelelő élelmességgel alkalmazott reklam, bizonyos célok elérésére alkalmas, megengedhető eszköz. Mert úgy, mint a magas sarkokon sétáló kisasszony a közönség szeme előtt a valónál nagyobbban tűnik föl, egy kis nemzet czélszerű reklamcsinálással nő, mintha határait kitolná, a világ előtt a valónál nagyobbban, jelentékenyebbnek mutatkozik. De miután a méretek és arányok helyes megítélése a politikai bölcsesség egyik ismertető jelét képezi, ezeknek czélszerű alkalmazása pedig a magasabb praxist jelenti — egy tulhajtott reklam csekély bölcsességről,

nagyfoku ügyetlenségről tanuskodnék s legfeljebb azt érnék el vele, hogy mint rajtakapott szemfényvesztők a valónál is kisebbnek látszanánk.

Hogy tarthatlan állapotokat frázisokkal fönn tartani akarni, elveszett munka — készséggel aláírom.

Hogy közigazgatásunk nem felel meg mindenben a kor igényeinek — egy perczig sem vonom kétségbe.

Hogy közigazgatásunk javítást igényel — nem tagadom.

De eltekintve, hogy az átalakítás méreteire nézve szélsőségek felé hajlunk, hogy az elméletet összetévesztjük alkalmazásával, a rendszert a hozzá tapadt salakkal, az előttünk levő munka sorrendjét is eltévesztjük s egész általánosságban beszélünk gyökeres reformokról, holott voltakép mi magunk és közigazgatóink volnánk első sorban javítandók.

Reformáljuk közigazgatásunk organumait, reformáljuk önmagunkat, tisztázzuk viszonyunkat az államhoz és a társadalomhoz; idealizáljuk egy szemernyi kötelességeinket azokkal szemben és közigazgatásunk minden nagyobb beruházások nélkül is javulni fog.

Anglia közigazgatása elméletileg nem vala jobb, mint manapság a miénk, midőn ott már nagy kulturmunkát végzett és az angol közigazgatás német pápaszemmel nézve ma sem a legjobb.

Magasabb igényeknek megfelelő közigazgatás, nézetem szerint csak ott lehet, hol a közönség annak értékét megbecsülni képes, s az állam minden polgára annak bizonyos fokig egy-egy közege.

Hogy a közelmúlt időben létesített intézményeknek az új keretbe történendő beosztása, a hatóságok ügykörének meghatározása stb. nehezen megoldható, fontos föladat — tudjuk mi is. Mégis szabadságot veszünk magunknak, fölületes teoretikus létünkre, a helyhatóság autonóm ellenőrzési jogának mikénti szervezését, a hivatalnokok mi formán és

mily mértékben történendő kinevezését, szóval mindazt, mi a megyei közönség politikai életét közvetlen érinti, tehát a főispán állásán eszközözendő változtatásokat is, a közigazgatási reform azon fontosabb alkatrészeinek tekinteni, melyek hivatva lesznek annak életrevalósága fölött dönteni.

Hogy alkotmányunk törvényes formái közt hozott törvény úgy mint minden polgárra, az ország minden területére nézve abszolút érvényes kell hogy birjon; hogy az ily törvény ellen sem demonstrálásnak, sem hivatalos kritikának többé hely nem adathatik; hogy a törvények tisztelete, miben mellesleg mondva sohasem valánk valami erősek, népünknel nem lazítandó, hanem minden módon fejlesztendő, minden kétségen fölüll áll.

Hogy a régi megyék ellenállási joga és ezen jognak gyakorlási módja a kormány ellenében, modern korunkba, midőn a törvények gyors és pontos végrehajtása a polgárosulás egyik föltétele, nem való, azt a legszélsőbb municzipalisták is el fogják ismerni.

Mindamellettt utakat és módokat kell találnunk, hogy helyhatóságaink egy hozandó törvény esetében, mellette vagy ellene a jövőben is hivatalosan nyilatkozhassanak; és utakat és módokat kell találnunk, hogy a kormány rendeletei fölött a megyék nemcsak hivatalos alakban elmondhassák nézeteiket, hanem a többség véleménye az uzus által szabályozva, bizonyos fokig érvényesülhessen is.

Azon a napon pedig, midőn a főispánoknak legelőször lesz alkalmuk a kormánynyal ellentétben a megye véleményét egy konkrét esetben képviselni, vagy midőn a megye közönsége legelőször fog a kormánynyal szemben a főispánok körül csoportosulni: azon a napon, Magyarország kormánya, ha szíve velünk lüktet, ha a néppel érez, tartson egy «magnum ál-do-

mást»; mert ezen a kormányzás technikájára bár zavarólag ható incidenssel az ország ismét egy oly erős oszlopnak jutand birtokába, mely szabadságának és konszolidációjának biztosabb támaszát képezendi, mint a korszerű közigazgatás apostolainak összes projektumai.

A megyei hivatalnokok részben történendő kinevezése elkerülhetetlen. Több fontos okon kívül azért is, mert nemzeti irányban folytatandó fejlődésünknek veszendőbe ment bizonyos garanciái helyett, újakat kell teremtenünk.

És ezért a kinevezést nem azon hivatalnokokra vélném alkalmazásba hozatni, kik már eddig is a főispánok által lettek kinevezve és a jelzett irányban alig bírnak jelentőséggel; hanem azokra, kik a néppel folytonos közvetlen érintkezésben lévén, hivatalos teendőik mellett és azokkal kapcsolatban, fontos nemzeti föladatot is végezhetnének.

Azok, kik evvel szemben félrendszabályokról beszélnek, e kifejezést itt helytelenül alkalmazzák. Nem arról van szó, hogy egy bizonyos cél felé törekedve, féluton megálljunk; három út közül a középsőt, a kevésbé rosszat kívánjuk választani. Elismerem, hogy ez is rögzös, hogy a kétféle eredetű hivatalnoki kar a szolgálatra, a fegyelemre hátrányosan fog hatni; de míg az általános kinevezés hagyományainkkal és nemzeti szellemünkkel ellenkezik, a közszabadságra nézve veszélyes — az általános választás a már fönnebb említett okokból sem fogadható el.

Azon fölfogást azonban, hogy az államosított közigazgatással és a szolgálati pragmatikával ama sajnálatraméltó állapotok, melyekre szószékről és sajtóban oly gyakran tétetik célzás, megszüntessenek, semmikép sem oszthatom.

Lehet, sőt valószínű, hogy a reformált megyé-

ben az új hivatalnoki kar s az új helyzet közt egy időre oly viszony áll be, mint a borjú és az új kapu közt; de a hogy ennek következtében az ellenzék esélyei nőnek, ott leszünk, a hol voltunk.

Sem a törvényhozás termeiben hangoztatott magasztos elvekkel, sem az államosított közigazgatással, az érintett sajnálatraméltó állapotokon segítve nem lesz. Imádkozhatunk: a magyar közigazgatás olyan legyen, hogy senki se kívánja szomszédjának feleségét; míg pártviszonyaink bizonyos átalakuláson át nem mennek, s a megye élére nem állítunk az államnak egy semleges közegét, addig minden szenteskedő szemforgatás daczára, közigazgatási apparátusunk minden kritikus perczen pártczélokna fog rendelkezésére bocsátatni, úgy mint eddig.

Hogy az uralkodó irány nem kedvez a municipális rendszernek, ez se imponáljon nekünk. Az abszolutizmus és a centralizáció erősebbek lehetnek az alapításban, de a fönttartó elem az államban örökké a szabadság és az autonom önkormányzat lesz.⁷

⁷ Sous les réformes de l'Assemblée constituante, tout le vieil édifice s'écroula, jusqu'au régime municipale, qui est le fondement même de la société, et dont la robuste nature résiste d'ordinaire aux révolutions * . . .

Mais les institutions qu'on lui a successivement implantées en dehors du régime municipale, n'ayant par conséquent de racines ni dans le coeur du pays, ni dans son passé, sont toutes tombées au premier choc ** . . .

L'incroyable facilité avec laquelle se sont opérées

* Az alkotmányozó gyűlés reformjai alatt minden régi építmény összeomlott, egész a helyhatósági kormányzatig, a mely alapja magának a társadalomnak is, és a melynek izmos természete rendszerint ellentáll a forradalmaknak . . .

** Hanem azon intézmények, melyeket a helyhatósági kormány formán kívül fokozatosan belé plántáltak, következképen nem gyökerezvén, sem az ország szívében, sem annak multjában, mind összeestek az első lökéstre . . .

És itt ismét Franciaországra mutathatunk. II-dik Henriktől Neckerig nem engedtek a municzi-pális intézményeknek időt hagyományok képzésére és végre úgy és annyit szerveztek, hogy az intendansok hasztalan vetették életüket a latba «pour sauver la patrie».

Föltűnő, hogy mindazok, kik nálunk a helyhatósági intézményeket a parlamenti kormányformával összeférhetlennek tartván, az autonomia ellenében a centralizáció mellett kardoskodnak, ama dőre igazságtalanságba esnek, mikép multunkra mutatva, a mostoha viszonyok folytán fejlődésében megakadt, elavult, primitív mód kezelt municzipalizmusunkat, tehát egy a gyakorlatból vett példát, nem hasonlólag a gyakorlatból vett példával, hanem egy ideális elmélettel állítják szembe.

Ezek tulajdonkép nem a valót, nem a változó jelenségek közt az állandó sarkkövet keresik; egy eleve hozott ítélethez szükséges indokolások után tapogatódzva, a sok érv terhével nem bírnak az egyszerű igazság magaslatára fölkapaszkodni. Ha a gyakorlatból vett példát szinte ilyenekkel szembesítjük, azt kellene tapasztalniok, hogy ott, hol a kedvező kulturális viszonyok folytán klasszikus centralizáció fejlődött ki, ott a parlamentarizmus távol áll a klaszszicizmustól; hol ellenben klasszikus parlamentarizmus tényleg létezik, ott nincsen centralizáció.

toutes nos révolutions ne peut étonner, quand on réfléchit que le pays était dépourvu d'un régime municipal bien constitué, et que là seulement peut se trouver aujourd'hui un lien solide pour l'ordre social. ***

(Du Régime municipal de la France par P. Molroguier.)

*** Azon hihetetlen könnyűség, melylyel összes forradmaink végrehajtottak, nem döbbsenhet meg, ha meggondoljuk, hogy az ország meg volt fosztva egy jól szervezett helyhatósági kormányzattól, és hogy a mai nap egedül ebben található a társadalmi rendnek szilárd köteleke.

Azon helyen, a hol lakunk, hol «élnünk, halnunk kell», a viszonyok által indikált álláspont, melyet kül- és belpolitikánkra nézve el kell foglalnunk, nem lehet más, mint defenzív természetű.

Eddigelé azt sem valánk képesek kivívni, hogy önállóságunkat illetőleg, minden jogos követeléseink teljesüljenek. Tehát jogosan arra következtethetünk, hogy önállóságunknak még számos ellenei vannak. A czentralizációval pedig azon lehetőségnek egyengettük útjait, hogy egy vehemensebb összeütközés után arra ébredjünk, mikép azt is elvesztettük, a mivel már birtunk

Czentralizált államban az ellentállási erők is összpontosítva vannak. Néhány száz főből álló csőcselék a «Hôtel de Ville»-be hatolva, Franciaországnak alkotmányt diktál. Egy hadsereg, mely Párist bevette, elfoglalta Franciaországot. Nekünk pedig oly intézményekre van szükségünk, hogy ha az ellenség esetleg hatvan megyénket megszállja és csak három marad intakt, Magyarország még ne legyen elveszve.

A szabadság számára, melynek használatát, úgy mint az éltető ekének kezelését a gyakorlatban kell megtanulnunk, föltéve, hogy azt komolyan konserválni akarjuk, minden megyében, minden községben egy iskolát kell fölállítanunk, hogy a nemzetet ama nagy leczkéktől megóvjuk, melyeken a tudatlanoknak át kell esniök.

A szabadság folytonos használatától elszoktatott nép elveszti annak helyes érzékét, hogy mit lehet méltányosan a szabadságtól várni, s követeléseivel előbb-utóbb magát a szabadságot veszélyezteti.

Jellemző, hogy míg a czentralizált nagy kulturállamokban a szélső szocializmus, a kommunizmus folyton terjed; az önkény klasszikus honában a nihilizmus nemcsak virágzik, hanem véres gyümölcsöket is hoz. Európának legnagyobb ipar-államában,

hol a vagyoni ellentétek a legkirívóbbak, ama fölforgató eszmék követői aránylag nincsenek nagyobb számmal képviselve, mint egy másodrendű államban. — Ez a legerősebb pont, mely a czentralizáció ellen szól.

Megyéinket reformálni akarván, nézetem szerint nem azon körülmény veendő első sorban tekintetbe, hogy a hány megye van az országban, majdnem annyi etnografiai és kulturális különféleség; hanem, hogy a hány megye, annyi egyéniség, melynek túlnyomó része politikai és társadalmi egyéniségének élénkebb érzetében van, mint egy svájczai kanton. Ezen figyelembe veendő körülmény egyuttal rendkívül kedvező azon kulturális nemzeti czélok tekintetében is, melyek elérése vágyaink egyik főtárgyát képezi. És mennél inkább leszünk képesek egyéniségüknek érzetét megyéinkben fönttartani, annál kevésbé lesznek bizonyos individuumok hajlandók, magukat idegen test részeinek tekinteni. A megyék egyéniségének fönttartására pedig a legbiztosabb eszköznek tartom, ha az elfogadott rendszer keretén belül lehetőséget nyújtunk, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó helyi uzus képzésére. Minden közigazgatási területnek legyen tehát az egységes vezérelv épségben tartása mellett a maga helyi jellegének, sajátságainak megfelelő uzusa.

Mindenütt és mindenben egyöntetű közigazgatási szabályokat alkalmazni akarni az egész országban, már magában czélszerűtlen. Ez a törvények tiszteletben tartását megnehezítené és nemcsak annyit jelentene, mint egy rendszer kedvéért anomáliákat rendszeresíteni; de annyi volna, mint az egyformaság érdekében a helyhatóságok politikai életébe mélyen beható hatalmi eszközöket kezeinkből kibocsátani.⁸

⁸ De nem tartom én azt előnynek, hogy a különböző vidékek igen eltérő viszonyai, népességüknek különböző jel-

Kétségkívül kényelmesebb a kormányzás szempontjából az ország szekerét egy zsinóron húzni; csak hogy esetleg ez az egy zsinór elszakadván, a szekér megáll.

Általában, a mennyire lehet, kerüljük az egykalap rendszert. A francia királyok is abban keresték dicsőségüket, hogy birodalmukat egy kalap alá hozva, egyikük büszkén mondhatta: *L'état c'est moi*. Midőn azonban dédunokájuk kalapjával Franciaország egyetlen fejét is leütötték, az eldölt királyság, a nagy kadaver, maga alá temette az egész ottani társadalmat.

Sötét fellegek állanak mozdulatlanul fölöttünk, mintha odafagytak volna egünkhöz. Mint a zsákmány után kullogó farkasok, néznek ránk a nagy éhezők. Ezért nem nekünk való intézmények azok, melyek csupán normális idők számára vannak kiszelve.

Még egyet! Különös, hogy a centralizáció hívei a szerintük alacsonyabb formát, a széles alapokra fektetett autonómiát, a műveltebb városoknak szánják, míg ellenben minket, megyei parasztokat, a magasabb formával, a centralizációval akarnának boldogítani.

A jelenlegi kormányelnök már fönnebb jelzett röpiratában többek közt ezeket mondja:

«Magában Frankhonban, a központosítás klasszikus földén is, a szabadság minden barátja, a decentralizációt óhajtja, mint egyedüli eszközt arra,

leme mellett stb. a törvény végrehajtásának minden részletei egyformák legyenek, csak hogy ne az egyes, gyakran teljesen ismeretlen hivatalnok egyénisége határozzon a módzatok fölött, hanem határozzon a központi kormány ellenőrködése mellett maga az illető törvényhozás. (Parlamentari felelős kormány és megyei rendszer. Tisza Kálmán)

hogy ott valahára a szabadság és rend egymás mellett biztosan fennállhasanak.»

Továbbá:

«A választások szabadsága ez által» — a központosítás által — «teljesen megszűnik, az ország legtávolabb részeiben is elhelyezkedett, mindent a központi kormánytól váró burokraták, a vett intézés szerint teljes hivatali befolyásukat vetik a mérlegbe, ígérnek, fenyegetnek, tetszésök szerint készítik a választói jegyzékeket, melyek ellen a felfolyamodás ismét csak ugyanazon kormány organumaihoz intézhető, és ha nem is mindig, de legtöbb esetben és helyen keresztülviszik a kormány jelöltjeit.»

Ugyanerre vonatkozólag még ezeket is mondja:

«A központosításnak már természete az, legalább így nyilvánult meg működése mindenütt, — hogy a rend érdekében megöli, még ott is, hol parlamenti felelőskormány áll az ügyek élén, a testületi és személyes szabadságot, mert ezek mozzanatai zavarnák a mesterséges közigazgatási gépezet egyhangú ketyegését, és éppen ezért sem magát a rendet, sem az a nélkül fenn nem állható valódi szabadságot megvédeni a veszély perczeiben nem képes.»

Hogy pedig a cenzalizációval járó, bizonyos veszélyekre nézve aggodalmaink meglepően találkoznak, szolgáljon tanuságul az érdekes röpirat következő paszszusa:

«Egy, meg lehet csekély, de erélyes és elszánt töredék a központon a szabadság nevében elfoglalja az államgépezet

mozgató kerekét, elűzi annak addig volt vezetőit, felforgatja az intézményeket és a bámuló, a semmit nem sejtett vidéki honpolgár egy szép reggel csak arra ébred föl, hogy városa vagy kerülete hivatalnoka, ki tegnap még a fejedelem nevében osztá parancsait, ma egy köztársasági ideiglenes kormány nevében rendelkezik.»

És végre ezeket írja:

«Mi ebben» t. i. az önkormányzat föltételeit tekintve — «szerencsésebbek vagyunk, nálunk léteznek még azon elemek, melyek a törvényhatóságok eleven politikai életére szükségesek, még nincs gyökeret vert hazai burocratiánk, melylyel számolni felette nehéz lenne, reméljük, hogy lesz erőnk egy ilyennek létrejöttét a jövőben is meggátolhatni, nálunk nem kell mesterségesen gondoskodni oly intézmények létesítéséről, melyek mellett a decentralizáció lehetséges legyen, nemcsak törvényeinkben, de emlékünkből, de szíveinkben is él még megyei rendszerünk, mely alatt annyi személyes szabadságot élveztünk, minő sehol Anglián kívül nem létezett, mely hajdan nemzeti szabadságunk legnagyobb, majdnem egyedüli védbástyája vala, ez intézményt az újabb kor igényei szerint módosítani, a parlamenti felelős kormánnyal egyeztetni, ez az egész feladat, mely pedig szerintem nemcsak nem lehetetlen, de nem is felette nehéz.»

Az autonomia barátjai tehát reményeiket a miniszterelnökbe helyezik. Jogosan föltehetik, mikép egy ma már öszülő államférfi 25 év előtt tisztában

lehetett magával és nem valószínű. hogy egy prononszírozott, talán tulzó autonomista, modern czentralistává változzék át. Vele szemben úgy érzik magukat, mint az utas, midőn a sivatagban megpillantja a Cheops pyramist mintha a 26 dinasztia emlékéét látnák az ismert cylinder fölött lebegni.

Egy vörös szocialista mondá: ha majd a szakácsné és az inas végkép eltűnnek a világból, nem a bastilleket, hanem az iskolákat fogjuk ostromolni. Azok, kik nálunk a municzipalizmus utolsó maradványait is le akarják dönteni, kétségkívül tudják, hogy mit akarnak; de hogy maga az, a mit akarnak, voltaképp micsoda, azt úgy hiszem, épp oly kevésé tudják, mint az említett vörös szocialista amazt.

IV.

Tárgyunk végéhez érve, még egyszer visszatérek a főispánhoz, hogy ismételten tiltakozzam azon föltevés ellen, mintha az exponált helyre mégis csak dignitáriust szeretnék ültetni, vagy páholyt akarnék rendezni bizonyos excluziv körök használatára.

A dignitárius fogalma kizárja a komoly polgári munkát, egyszerűen reprezentálást jelent.

Azért, hogy főispánunk lefelé a koronát, az állameszmét, fölfelé bizonyos tekintetben a megyei autonomiát képviselné, még nem dignitárius. De ha nem is dignitárius, meg akarjuk őt kimélni, hogy állásához nem illő föladatokkal kompromittáltassék. Nem a mi főispánunk lenne a czentralizáció érdekében reformált megyében a meddő dignitárius, hanem a szabadság lenne az, melyet pedig megmenteni kívánunk.

Hogy a főispánt a megyei főnökkel összehasonlítva, az előbbinek alakján — azonban csak külsőleg — bizonyos zsinóros reminiszccencziák érvényesülnének — nem tagadom Azt mondom

— se baj. Ebben is közelebb állana nemzeti izlésünkhöz, mint a megyei főnök czopfos alakja.

Nemzeti jellemünk egy sajátságos ellentétekből összerakott, bizonyos tekintetben a természetet utánzó mozaik. Arisztokraták vagyunk a palotás házi urtól kezdve, az utolsó falusi zsellérig; hanem azért egy erős demokratikus vonás is húzódik nemzeti jellemünkön át, mint végig a természetben, melynek oly arisztokratikus törvényei is vannak.

Szörnyű liberális reformerek vagyunk; de emellett csökönyös konzervatívek, mint ismét a természet, mely örökké reformál, hogy azt, a mit reformált, aztán makacsul konzerválja.

Azonban, mellesleg mondva, kirivóbb ellentétek is vannak ama mozaikban. Nem szorítjuk az univerzumot keblünkhöz. Azt mondjuk, egy haza is elég arra, hogy e kis emberi szívet betöltse csordultig. De azért azt a hazát, melyet oly rajongva szeretünk, alkalmilag megkoppasztani — ez keleti erkölcsainkkal nem ellenkezik.

Mint a tündér-leány, ki letépi hajáról az istenesítő fátyolt, hogy mint a porban született halandó, emberi mód szerethessen, mi is félrevetjük a világpolgári diplomát, hogy egy hazát szerethessünk egészen. Hanem engedelmet kérek, ha az az imádott haza tulajdon testünknek valamelyik különös figyelmet igénylő része lenne, a tüdő, máj, vese, — soha oly koczkáztatott gyógykezelésbe nem bocsátkozunk, mint azt a hazával megtenni, vajmi gyakran készek vagyunk.

A főispáni hivatalról elmondottakon kívül fejtegetéseimből még két eszme tűnik ki, melyekkel tüzetesebben foglalkozni a kiszabott hely szűke nem engedé. Az egyik a tiszteletbeli hivatalokra, a másik az uzusra vonatkozik. Ezek is, mint főispánom, árvák, kik minden magasabb protekció nélkül lépven ki a nyilvánosságba, el lehetnek készülve, hogy,

miután a megtámadásra valószínűleg nem fognak érdemeseknek tartatni, hallgatag megvetés leendő sorsuk.

Ha valaki malicziózus akarna lenni, illető helyen azon ajánlatot tehetné — minthogy kísérleti állomásokat állítunk föl, próbákra már rengeteg sok pénzt vetettünk ki hijába, — szervezzünk egyszer egy kísérleti megyét is, élén avval a furcsa főispánnal, tiszteletbeli hivatalokkal, helyi uzussal. A tiszteletbeli hivatal egy fillérbe sem kerül, az uzus még annyiba sem, és talán találnak egy ingyen-főispánt is. Részemről pedig az illetőknek megsugnám, hogy ezen kísérleti állomással pártjuk egy egész kortesmegyének jutna ingyen birtokába.

Nem ringatom magam illuziókban; az emberek nálunk nem oly fogékonyak az önálló nézetek iránt, hogy kilátásom lenne nyílt fülekre találni. Kárpótlást az elvesztett oleumért abban a hitben találok, hogy minden gyarlóságom mellett egy törvényt szigoruan megtartottam, azt t. i. hogy midőn valami fontos közügybe beleszólunk, — a gyávaság tilos.

Ha azonban valaki azt találná kérdezni, mit gondolok, mi lesz tényleg abból a főispáni hivatalból? Azt válaszolnám — semmi. Ugy mint eddig, az egyik megyében lesz dignitárius, a másokban kajmakam, a harmadikban gladiator, a negyedikben közönséges «Beamter», hogy úgy, mint eddig: a kecske is jóllakjék, meg a káposzta is megmaradjon; és az ország kormánya, egy a gyakorlat superlativumával létesített intézményről megnyugvással mondhassa, — ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes.

Régi taktika valami fölkapott, divatba hozott eszmét külsőleg készséggel elfogadni, sőt magát annak szószólójává fölvetni, hanem in praxi — a mi a megyei főnökre vonatkozólag nem is malheur — azt tenni, a mi az embernek legjobban tetszik.

Nem mondok újat. A hatalom birtokosainál, minden reformnak kedvező esélyei vannak, ha az

számukra a hatalom bővítését helyezi kilátásba és kapva kapnak rajta, ha a hatalmi többlettel, még bizonyos kényelem is jár.

Hanem impraktikus eljárás, midőn a hatalom birtokosai minden egyes esetben a hatalmi forrásokat addig igyekszenek szaporítani, míg végre magát azt a médiumot, melynek közvetítésével a hatalmat gyakorolják, tönkreteszik.

«Die leichte Taube, indem sie in freiem Fluge die Luft theilt, deren Widerstand sie fühlt, könnte die Vorstellung fassen, dass es ihr im luftleeren Raum noch viel besser gelingen werde».

Kantnak ez elmés mondatát figyelmébe ajánlanám a hatalom kezelőinek.

A spirale-elmélet hive vagyok, tehát bizonyos tekintetben reakzionáriusnak érzem magamat. Bár soha egy elhagyott pontra vissza, de mégis mindig feléje, hanem örökké valamivel följebb, így haladnak a szférák. A Bach-rendszer és a «Komitatsvorstand»-ot azonban még egy magasabb tisztult alakban sem szeretném ezen spirálevél megközelíteni.

